

Čudesna povijest najstarijeg naselja u Europi – Muškarci u hlačama

Objavio **Đuro Karalić** - 23. studenoga 2024.

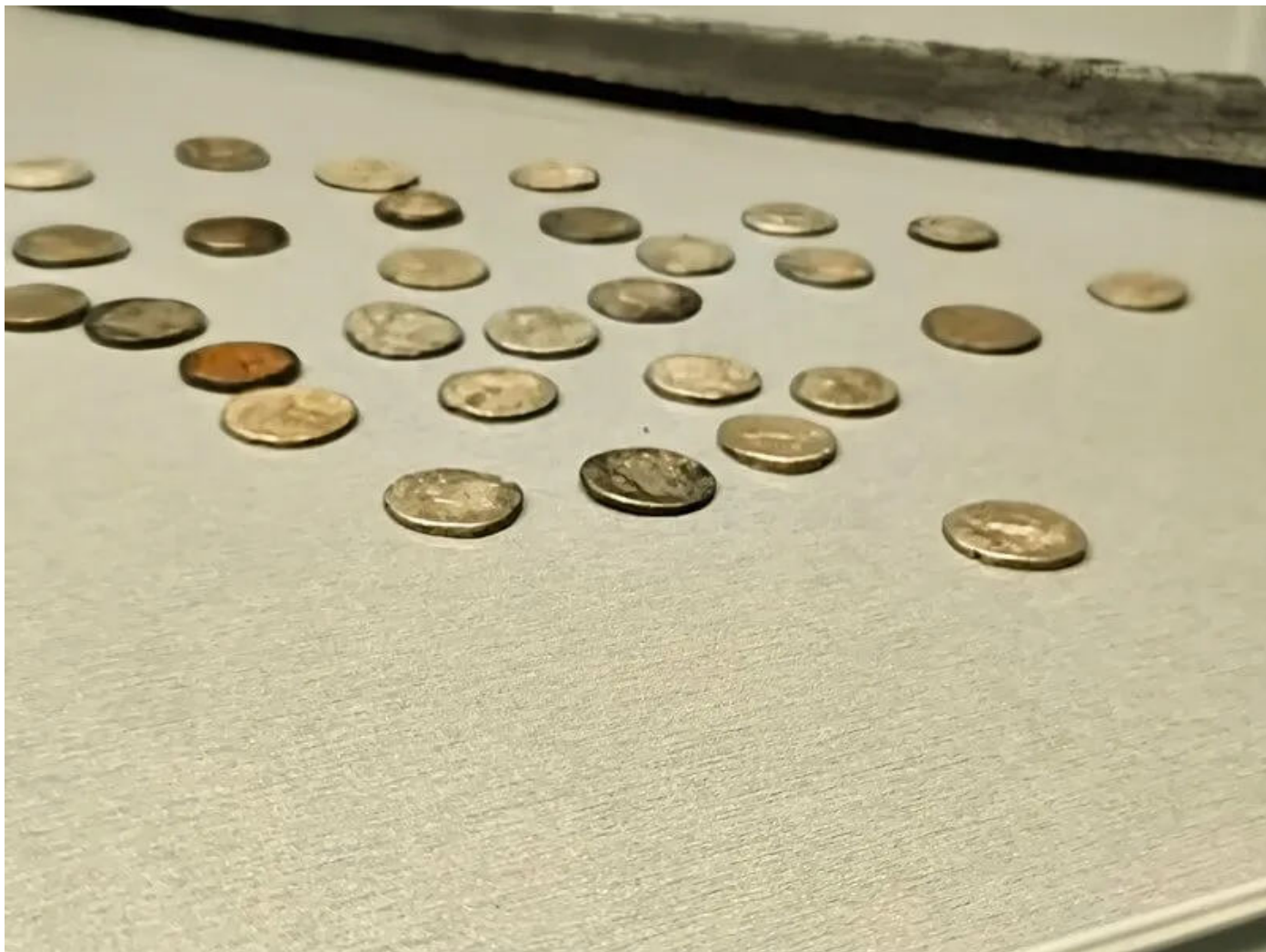

Foto: Gordana Ilić Ostojić

Dirov brijeg je lokalitet u Vinkovcima koji leži na prirodnom uzvišenju, blizu utoka potoka Nevkoš u Bosut. Prema obliku pronađenih posuda i načinu njihova ukrašavanja, arheolozi su zaključili da su Dirov brijeg naseljavali ljudi bosutske kulturne grupe – posljednje kulturne pojave u vinkovačkom kraju prije dolaska latenske kulture kojom je započelo mlađe željezno doba.

Kultura iz dubina jezera

Latenska kultura nastala je u zapadnoj i srednjoj Europi u prvoj polovici 5. st. pr. Kr., a ime je dobila po nalazištu La Tène na švicarskom jezeru Neuchâtel. Razina vode tog jezera od željeznog je doba konstantno rasla, pa je na tisuće predmeta te kulture završilo pod vodom, a svjetlo dana ponovo su ugledali 1857. godine nakon što je razina vode drastično opala. Nekoliko godina kasnije, tijekom Međunarodnog kongresa antropologije i prapovijesne arheologije u Stockholmu, odlučeno je da se željezno doba u Europi podijeli u dva razdoblja – prvo je bilo označeno halštatskom kulturom, a drugo je nazvano po nalazištu La Tène, pa je 'latenska kultura' postao izraz koji arheolozi koriste za kasnije razdoblje kulture i umjetnosti starih Kelta. To je vrijeme kada svi Kelti dijele istu religiju i razvijaju svoja urbana društva.

Ta se kultura raseljavanjima Kelta od kraja 5. do početka 3. st. pr. Kr. proširila od Atlantika pa sve do obala Egejskog i Crnog mora. A s Keltima su došla nova tehnološka znanja koja će u znatnoj mjeri unaprijediti svakodnevni život i stanovnika južne Panonije.

Na temelju rezultata zaštitnih istraživanja 1951. godine, Stevan Dimitrijević je smatrao da je Džirav brijez

Nositelji latenske kulture u vinkovačkom kraju – i šire – bili su pripadnici keltskog plemena Skordiska. Prvi je to put da znamo ime naroda koji je živio u ovome kraju, zahvaljujući pisanim antičkim izvorima. Pretpostavlja se da su nastali simbiozom pristiglih keltskih plemena i autohtonog panonskog stanovništva. Skordisci su naseljavali i kontrolirali jugoistočni dio Panonske nizine, od istočnih obronaka Papuka, Krndije i Dilja sve do Velike Morave, sa središtem političke i ekonomske moći u Srijemu i istočnoj Slavoniji, a naselja u Vinkovcima i okolici bila su njihova najzapadnija središta.

Poznato nam je da su Skordisci živjeli u utvrđenim naseljima s vojnim, stambenim i proizvodnim obilježjem, koja svoj vrhunac postojanja doživljavaju tijekom kasnog latenskog razdoblja. Samo utvrđenje uokolo naselja sastojalo se od zemljanog nasipa na kojem je postavljena drvena palisada, a ispod svega toga s vanjske se strane nalazio duboko iskopani zaštitni rov. Takva su se naselja nazivala *oppida*. Uz utvrđena naselja, obitavali su i otvorenim naseljima-selima (*vicus*), te na imanjima poprilično nalik na salaše (*aedificia privata*).

Stručnjaci smatraju kako su utvrđena latenska naselja na području istočne Hrvatske zapravo prvi primjeri protourbanih obrtničko-trgovačkih središta. Na području grada Vinkovaca zabilježeno je čak 40 položaja koji pripadaju razdoblju mlađeg željeznog doba, što čini više od polovice od ukupne količine do sada zabilježenih nalazišta Skordiska na području istočne Hrvatske.

Vicus Ervenica

Najstarije dosad poznato naselje Skordiska na vinkovačkom području otkriveno je na Ervenici, a ono je ujedno i najveće istraženo latensko naselje na području današnje istočne Hrvatske. Vjeruje se da je to bio značajan naseobinski kompleks otvorenog tipa, obiteljski organiziran, s dvorištima unutar kojih su bile smještene kuće i zemunice koje su služile za stanovanje i obavljanje različitih poslova.

Prvi karakterističan nalaz vezan uz ovo razdoblje pronađen na Ervenici bila je tipična srednjolatska brončana fibula otkrivena davne 1886. godine u današnjem Novom Selu, prilikom iskopavanja kanala koji je išao od Leskovačke šume do Bosuta.

Foto: Gordana Ilić Ostojić

Tijekom posljednjih desetljeća na lokaciji Ervenica provedeno je nekoliko pokusnih i zaštitnih arheoloških istraživanja, a otkriveni nalazi svjedoče o bujnom životu i povelikoj zajednici koja je u to doba živjela na tom mjestu.

***Oppidum* Dirov brijeg**

U vrijeme završetka srednjeg latenskog perioda na položaju Dirov brijeg nastaje naselje potpuno drugačijeg tipa – na prirodnom uzvišenju na mjestu gdje potok Nevkoš utječe u Bosut uzdizao se je utvrđeni naseobinski kompleks. U starijem željeznom dobu, naselja su se sve češće gradila na uzvišenjima, s fortifikacijskim elementima oko njih. Neki arheolozi smatraju da su utvrđena naselja građena kako bi se elita zajednice odvojila od ostatka stanovništva. *Oppidum* Skordiska na Dirovom brijegu nastalo je na slojevima naselja iz mlađe faze starijega željeznog doba.

Što se tiče samog položaja Dirov brijeg, riječ je zapravo o prapornoj uzvisini koja je pružala prednosti u smislu obrane i sigurnijeg života. Povoljnosti položaja dodatno je doprinio i potok neposredno uz uzvisinu, koji je bio važan izvor pitke vode .

Izgled tog naselja prvi je još početkom 18. stoljeća zabilježio putopisac Marsilije, koji je detaljno opisao i precizno skicirao formaciju koju je uočio u krajoliku. Riječ je o tipičnom keltskom utvrđenju, odnosno o

vinkovačkom Novom Selu. Najveći uspon naselje doživljava krajem 2. i u 1. st. pr. Kr., kada postaje snažan lončarski centar, a njegova keramičarska tradicija nastavila se i u rimsko vrijeme.

Majstori lončari

Keramika latenske kulture najčešće je karakteristične sive boje. Inovacija koja je došla s Keltima je novo, brzorotirajuće lončarsko kolo, koje je omogućilo serijsku izradu velikog broja jednakih keramičkih posuda. Kvalitetom se izdvajaju posude s dvije ručke koje su služile za piće (kantharosi), zatim one ukrašene slikanjem, kao i posude s primjesama grafita koje su korištene za kuhanje.

Foto: Gordana Ilić Ostojić

Na području Vinkovaca jedna je lončarska peć iz mlađeg željeznog doba otkrivena prilikom arheoloških istraživanja 1952. godine na položaju poznatom pod imenom Stara brana. Daljnja arheološka istraživanja na sjevernom dijelu utvrđenog naselja na Dirovom brijegu provedena su 1995. godine. [1]

Otkrića lončarskih peći i mnoštva keramičkih komadića govore o snažno razvijenom keramičarskom obrtu kasnolatenskog razdoblja na ovome položaju. Vjerojatno se keramika tu proizvodila ne samo za lokalne potrebe, nego i za prodaju ili razmjenu na širem području.

A na osnovi nalaza kasnolatenskih keramičkih ulomaka, Stojan Dimitrijević pretpostavlja da je postojalo i treće naselje Skordiska, na tellu Tržnica

Život poslije smrti

Skordisci su svoje pokojnike spaljivali s osobnim predmetima, pa ih polagali u grobne rake zajedno s keramičkim posudama s popudbinom hrane i pića, te drugim priložima – sve prema zaslugama pokojnika i u skladu s keltskim vjerovanjem o životu poslije smrti.

Posebno zanimljivi su grobovi ratnika, u koje su polagani obredno uništeni mačevi u koricama, bojni noževi, koplja i središnja pojačanja štitova. Naoružanje su uništavali jer su vjerovali kako s ratnikom umire i oružje koje je posjedovao. Prema nalazima s nekih europskih nalazišta znamo da su se s ratnicima često pokapala i laka bojna kola na dva kotača.

Kelti su bili poznati po svojim nevjerojatnim vještinama ratovanja. I samo je Rimsko Carstvo poštovalo keltske ratnike, pa je mnoge od njih priključilo svojim postrojbama kao plaćenike.

Na području Novoga Sela otkriven je još jedan zanimljiv nalaz – dvostruki nož, odnosno nož s dva simetrična sječiva, koji je izrađen od željeznog materijala i kojeg karakterizira tordirana – „ufrkana“ – drška.

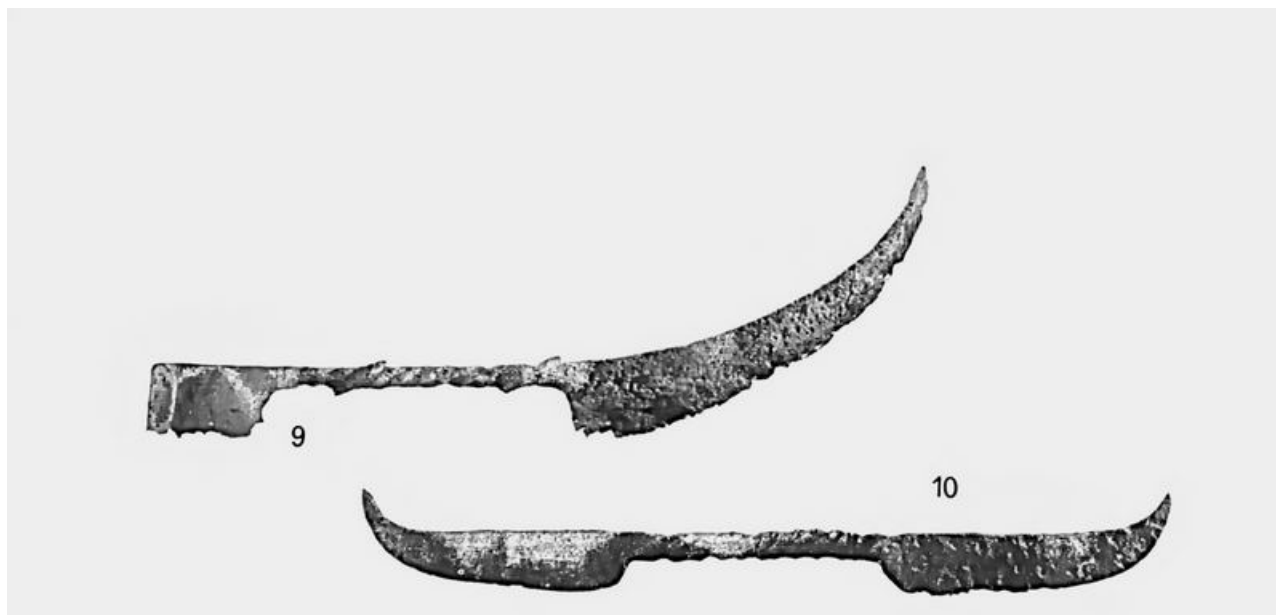

Foto: prema N. MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1970, Tabla 46

U grobovima žena se pronalaze dijelovi nošnje poput pojasa i fibula, te nakit – narukvice, naušnice,

„lažnjak“ – odnosno imitacija fibule tipa Jezerine.

Fibule tipa Jezerine kao dio nošnje nosili su i žene i muškarci. Kao vrijedna roba korištene su u trgovini ili razmjeni, te bile jedan od najpopularnijih oblika fibula završne faze latenske kulture. Nalaz s Blata nije iznimka – imitacije tog popularnog oblika, koje su često uključivale i određene prilagodbe ukusu korisnika koji su ih nosili, pronađene su i na drugim nalazištima.

Nekropole – gradovi mrtvih

Na području grada Vinkovaca do sada su pronađene četiri nekropole latenskog razdoblja. Najstarija arheološka istraživanja u kojima su otkriveni nalazi koji vjerojatno potječu iz pokopa proveo je na položaju Blato davne 1887. godine župnik, povjesničar i arheolog Šime Ljubić.

Na toj su lokaciji pronađeni brojni metalni, stakleni i keramički nalazi, a među njima i predmeti koji se smatraju prestižnim dobrima, poput dijelova brončanih posuda pristiglih iz radionica sjeverne Italije .

Uz prostor Blata zanimljiv je još i položaj Brodske imovne općine na kojem je u arheološkim istraživanjima 1909. godine otkriveno – među ostalim – osam primjeraka kopanja izrađenih od željeza. Stojan Dimitrijević smatra kako je i tu vjerojatno riječ o manjoj nekropoli.

Četvrta nekropola pronađena je u Vrtnoj ulici, od kućnog broja 4 do kućnog broja 6. Tu su materijalni ostaci isprva pronađeni tijekom građevinskih radova, a arheološka istraživanja su vršena 1965. godine. I tu je otkriveno oružje izrađeno od željeza, ali i luksuzni brončani primjerci metalnog posuđa.

Nalaz groba na položaju Pjeskana iz 1952. godine ukazuje na mogućnost postojanja nekropole latenske kulture i na toj lokaciji.

Keltsko nasljeđe

Rimljani su Kelte nazivali Galima, odnosno „barbarima“ – no taj je nadimak bio apsolutno nezaslužen. Kelti su općenito poznati po brojnim novinama koje su kroz cijelo 4. st. pr. Kr. postupno širili europskim kopnom.

I na područje Panonske nizine donijeli su brojne novine koje su obilježile prijelaz iz starijeg u mlađe željezno doba. Uz lončarsko kolo koje je proces proizvodnje keramike učinilo bržim i učinkovitijim, tu je i cijeli niz dotad potpuno nepoznatih vrsta oruđa. Neki od tih alata ostali su neizmijenjeni sve do danas – primjerice kosa, srp, škare, kliješta i motika. Kelti su drvene plugove zamijenili željeznima, što je omogućilo produktivniju obradu zemlje i znatno veće urode, što je dovelo do rasta stanovništva.

U vrijeme kada su drugi muškarci svijetom hodali u suknjama, keltska se odjeća sastojala od hlača, tunika i mantila. Često je bila u kariranim uzorcima, koji su se sačuvali do današnjeg dana kao škotski karo ili tartan. Kose su češljali prema gore i rado su nosili brkove, što su nam otkrile brončane maske koje su pronađene diljem Europe.

Keltima možemo zahvaliti i na otkriću sapuna. Prvi su izradili i verižnjače, odnosno pancirne košulje načinjene od metalnih prstenova. Dio njihovih izuma bio je vezan za konje koje su obožavali: osmislili su potkove i prvi su potkivali konje. Osim toga pripisuju im se izumi rotacijskog žrvnja, vitla i gajdi.

Keltima dugujemo i Halloween – ono što kolokvijalno (i netočno!) zovemo Noć vještica. Kelti su svoje godine dijelili na četvrtine, a početak zimske četvrtine označavao je Samhain, festival koji se i danas ponegdje slavi. Bio je to jedini dan u godini kada bi osobe iz podzemlja mogle doći i hodati u stvarnom svijetu.

Tetradrahme, drahme, denari...

Tijekom mlađeg željeznog doba počinje se koristiti i novac, što označava početak novčane privrede. Pojava novca kao dogovorenog standarda vrijednosti u trgovini povezuje se s već spomenutim keltskim plaćenicima, koje su antičke mediteranske države isplaćivale u novcu.

Kelti svoj vlastiti novac počinju kovati u 2. st. pr. Kr. Kovali su zlatni, srebrni i brončani novac, no u svakodnevnom trgovanju vjerojatno su se najčešće služili brončanim i srebrnim kovanicama manjih nominala.

Skordiscima, a pretpostavlja se kako su kovani u nekom od utvrđenih naselja na vinkovačkom području.

Foto: Gordana Ilić Ostojić

Osim toga, na nalazištu Blato pronađene su drahme grčkih gradova Apolonije i Dirahija, a od sredine 1. st. pr. Kr. sve su prisutniji i rimski denari koji pristižu s trgovcima s prostora sjeverne Italije.

Prema grčkom povjesničaru Starbonu, do Skordiska su iz sjeverne Italije stizali vino i maslinovo ulje, dok su oni za razmjenu nudili robove, stoku i kože. Sve te robe išle su prastarom trgovačkom rutom koja je povezivala Crno more i Podunavlje s italiskim poluotokom.

Upravo taj put koji su utrli trgovci iskoristile su krajem 1. st. pr. Kr. rimske legije kada u Tiberijevom panonskom ratu između 12. i 9. god. pr. Kr. osvajaju međuriječje Drave, Save i Dunava. Bio je to (opet) početak jednog novog, čudesnog doba na ovim prostorima.

Tekst je objavljen uz financijsku potporu Agencije za elektroničke medije iz projekta Poticanja novinarske izvrsnosti

